

De 'ventieltechniek' in concreto

De toepassing van het spel met art. 1 leden 2 en 4 Successiewet 1956 in de estate planningspraktijk van alledag

1. Vooraf

In het FBN-nummer van april 2003 bespraken wij de 'ventieltechniek': het opblazen en laten leeglopen van de successierechtelijke verkrijging van de langstlevende. Een faciliteit die geboden wordt door de wetgever in de leden 2 en 4 van art. 1 van de Successiewet 1956 en die samenhangt met de 'wettelijke verdeling' van Boek 4 BW. Met deze bijdrage proberen wij de concrete toepassing van de ventieltechniek te demonstreren.

Alvorens de techniek cijfermatig in beeld te brengen, is er eerst aandacht voor de 'ik-vader gedachte' en het leerstuk van het fictieve vruchtgebruik.

2. De 'Ik-vader techniek': het vullen van bakjes

De 'ik-vader techniek' is niets anders dan het vullen van 'successierechtelijke bakjes'. Eerst het vullen van het 'vrijstellings-bakje' van de langstlevende en vervolgens het '5%- bakje' van de langstlevende en de kinderen, dan het '8%-bakje', enzovoorts. Men kan de desbetreffende bakjes op allerlei wijzen vullen: met volle eigendom (erfdelen of legaten) of met vruchtgebruik (legaat) of met het fictieve vruchtgebruik (rente). Ook het opvullen met fictieve verkrijgingen in de zin van de Successiewet 1956 is mogelijk. Wij komen hier op terug.

Een 'ik-vaderclausule' is een soort 'glijclausule' die met een algemene toverformule bewerkstelligt dat de betreffende bakjes hoe dan ook gevuld worden. De testateur hoeft dan nog niet zelf voor de vulling zorg te dragen. Dit zou voor hem ook niet makkelijk zijn, omdat hij niet precies weet hoe groot zijn nalatenschap zal zijn.

Een dergelijke clausule maakt onderdeel uit van een flexibel testament, met als doel een variant in te bouwen die bij het eerste overlijden de grootste besparing oplevert. De werking van deze clausule komt er op neer dat de nalatenschap zodanig 'verspreid' wordt over de langstlevende en de kinderen, dat optimaal gebruik wordt gemaakt van de vrijstellingen en van de tariefopbouw van de Successiewet; dit kan men noemen 'vrijstellings- en tariefoptimalisatie'. De verkrijgingen worden zodanig vastgesteld dat de verdeling over de successierechtelijke bakjes ideaal is.

Waarmee de bakjes gevuld worden is op zich niet relevant voor de wijze van heffen bij het eerste overlijden. Wel kan de vulling gevolgen hebben voor het tweede overlijden. Worden de bakjes van de langstlevende gevuld met 'volle' eigendom, dan heeft dat gevolgen bij het overlijden van de langstlevende. Hij of zij laat de betrokken bestanddelen na, die wellicht zelfs in waarde gestegen zijn.

In deze zin kan het gewenst zijn de langstlevende 'op te vullen' met een verkrijging in vruchtgebruik. Dit om te voorkomen dat de verkrijging van de langstlevende bij diens overlijden nogmaals vererft, hetgeen dubbele heffing met zich zou brengen. Door de langstlevende slechts vermogen in vruchtgebruik toe te kennen door middel van een legaat, wordt deze dubbele heffing voorkomen: immers bij het overlijden van de langstlevende wast de zogenoemde bloot eigendom voor het successierecht onbelast aan tot volle eigendom bij de kinderen. Art. 10 Successiewet 1956 mist toepassing.

De ik-vaderclausule pompt de verkrijging van de langstlevende als het ware op tot een ideale verkrijging. Het opvullen van de langstlevende kan niet alleen geschieden met een

civielrechtelijk vruchtgebruik, doch ook - zoals hiervoor reeds opgemerkt - met het zogenaamde 'fictieve vruchtgebruik'. Wij verwijzen naar paragraaf 3 van deze bijdrage.

Om een indruk te krijgen van een 'ik-vader clause' geven wij hier een willekeurig tekstvoorbeeld. Het betreft hier een ik-vader vruchtgebruik. Op een clause als de onderhavige zijn allerlei variaties mogelijk.

"Het gedeelte van de nalatenschap waarvan mijn genoemde echtgenoot het *vruchtgebruik* zal genieten, is een gedeelte van mijn nalatenschap met een zodanige waarde, berekend volgens de bepalingen van de Successiewet 1956, dat het marginaal tarief over de totale belaste verkrijging van mijn echtgenoot gelijk is aan het marginaal tarief over de belaste verkrijging per kind, met dien verstande dat de waarde van het vruchtgebruik ten behoeve van mijn echtgenoot, onder handhaving van de gelijkheid van de marginale tarieven, geminimaliseerd wordt. Bij het bepalen van de totale belaste verkrijging van mijn echtgenoot wordt derhalve rekening gehouden met de vrijstelling na imputatie van pensioenrechten en met fictieve verkrijgingen. Ik ken mijn echtgenoot het recht toe te bepalen welke bestanddelen onder het vruchtgebruik gerangschikt worden."

3. Het 'fictieve vruchtgebruik' in verband met een lage rente of renteloosheid

Is op een vordering uit hoofde van een ouderlijke boedelverdeling of een keuzelegaat geen rente dan wel een lage (enkelvoudige) rente verschuldigd, welke rente eerst opeisbaar is bij het overlijden van de overbedeelde, dan heeft degene ten laste van wie de vordering strekt het zogenaamde fictieve (niet civielrechtelijke) vruchtgebruik van deze vordering. In een situatie waarin een enkelvoudige rente is verschuldigd, doet deze situatie zich voor als de enkelvoudige rente omgerekend naar een samengestelde rente lager is dan een normale zakelijke rente, aldus HR 11 juli 1989, BNB 1989/260. De Hoge Raad aan het woord:

"...Dat over de vorderingen wegens overbedeling een normale rente is verschuldigd, neemt niet weg dat in een geval als het onderhavige, waarin de rente eerst opeisbaar wordt bij het overlijden van de overbedeelde erfgenaam, deze erfgenaam het vruchtgebruik als bedoeld in voormeld artikel heeft van het wegens overbedeling verschuldigde bedrag. Hij behoeft immers in feite de rente, die zal gaan behoren tot het passief van zijn nalatenschap, tijdens zijn leven niet te betalen."

De Hoge Raad oordeelt dat degene die géén rente of een lagere rente verschuldigd is dan 6% samengesteld als het ware zit te genieten van (een deel) van de niet opeisbare vordering. Hij heeft het genot dat in dit kader 'het fictieve vruchtgebruik' wordt genoemd.

Om te beoordelen of een fictief vruchtgebruik aanwezig is, dient, zoals gezegd, een eventuele enkelvoudige rente die op grond van de uiterste wilsbeschikking verschuldigd is, te worden herleid naar samengestelde rente en te worden vergeleken met een samengestelde rente van 6%.

De herleiding wordt berekend door gebruik te maken van sterftetabellen en rentetafels.

Het zijn de bij de aangifte meest recente CBS-sterftetabellen dan wel verlengde sterftetafels GBM/GBV van het Actuarieel Genootschap die moeten worden gehanteerd, aldus de Staatssecretaris (besluit Financiën 18 augustus 1993, nr. VB93/1986, V-N 14 oktober 1993, punt 34). Thans zijn er rekenprogramma's voorhanden die deze herleiding voor ons verrichten. Vergelijkt men de diverse uitkomsten van de diverse rekenprogramma's dan kunnen minimale afrondingsverschillen bestaan. Paniek is niet nodig.

Is in het testament een samengestelde rente opgenomen dan is de herleiding niet nodig. Naarmate de rente dichter in de buurt komt van 6% is de waarde van het fictieve vruchtgebruik kleiner. Is het (door de herleiding berekende) samengestelde rentepercentage kleiner dan 6%

dan is het verschil tussen het berekende percentage en 6% de te kapitaliseren 'waarde' van het fictieve vruchtgebruik.

Deze kapitalisatie geschiedt aan de hand van de factoren die opgenomen zijn in art. 5 van het Uitvoeringsbesluit Successiewet 1956.

Het fictieve vruchtgebruik heeft tot gevolg dat de verkrijging van de langstlevende groter wordt. Deze krijgt een 'bijtelling' voor het genot dat er bestaat als gevolg van de renteloosheid of lage rente (afgezet tegen 6% samengesteld) die verschuldigd is. De verkrijging van de kinderen wordt dienovereenkomstig verminderd. Zij hebben een 'deuk' in hun verkrijging omdat zij niet het volle genot hebben. Zij zijn een soort 'bloot- eigenaren'.

Bij dit alles hoort een voorbeeld.

Bij een vrouw van 57 jaar past de successie factor 11. Normaliter wordt voor de Successiewet de omvang van 'genot' berekend met 6 %. Een vruchtgebruik heeft dan een waarde van 66%. Zou op een overbedelingsvordering of een inbrengvordering, die in beginsel pas opeisbaar is bij het overlijden van de langstlevende, géén rente worden vergoed dan heeft de langstlevende een maximale bijtelling (het fictieve vruchtgebruik) van 66% (11 x 6%) van de waarde van de nominale waarde van de vorderingen van de kinderen. De kinderen geven hun vordering aan voor 34% van de nominale waarde.

Wordt er een rente vergoed dan is het genot/fictieve vruchtgebruik van de langstlevende kleiner. Stel er wordt een rente vergoed van 7% enkelvoudig dan moet, ter berekening van het fictieve vruchtgebruik, deze rente afgezet worden tegen 6% samengesteld. Hiertoe moet de enkelvoudige rente eerst omgerekend worden naar een samengestelde interest. Dit gaat als volgt.

De levensverwachting van de vrouw is volgens de sterftetabellen GBV/GBM 1990-1995 ongeveer 26 jaar (26,281). De statistische duur van de niet- opeisbaarheid is derhalve 26 jaar. Een enkelvoudige rente van 7% met een looptijd van 26 jaar komt overeen met een samengestelde rente van ongeveer 4%. Voor deze omrekening bestaan er herleidingstabellen, wellicht nog bekend van het middelbare schoolvak 'Economie II'.

De langstlevende heeft dan ook een genot, zij het beperkt, van $6\% - 4\% = 2\% \times 11 = 22\%$. De langstlevende krijgt een bijtelling van 22% van de waarde van de nominale waarde van de vorderingen van de kinderen. De kinderen geven hun vordering aan voor 78 % van de nominale waarde.

Het hangt af van de omvang van de nalatenschap, de vrijstellingen alsmede de hoogte van de individuele verkrijging of het fictieve vruchtgebruik successierechtelijk gunstig dan wel ongunstig uitpakt. De aanwezigheid van een fictief vruchtgebruik impliceert een lage rente hetgeen de oprenting, en de mogelijke besparing bij het tweede overlijden, remt. Het fictieve vruchtgebruik kan echter ook bewerkstelligen dat bij het eerste overlijden de vrijstelling van de langstlevende echtgenoot volledig wordt benut en dat de verkrijging van de kinderen bijvoorbeeld niet boven de drempelvrijstelling komt, of in het algemeen leidt tot een betere spreiding. Het fictieve vruchtgebruik kan bijvoorbeeld met zich brengen dat de faciliteiten voor vererving van ondernemingsvermogen beter benut worden (art. 35c Successiewet 1956).

De conclusie kan dan ook luiden dat met het laten fluctueren van de rente de omvang van de verkrijgingen beïnvloed wordt. Wordt de rente laag vastgesteld dan wordt de langstlevende 'opgevuld'. Wordt de rente hoog vastgesteld dan wordt de successierechtelijke verkrijging van de langstlevende kleiner.

4. Voorbeeld I

Om te voorkomen dat dit artikel op 'droogzwemmen' gaat lijken, is het tijd voor een voorbeeld, aan de hand waarvan de problematiek cijfermatig kan worden toegelicht. Man 58 jaar, vrouw 57 jaar met 2 kinderen ouder dan 23 jaar gehuwd in gemeenschap van goederen. Het gemeenschappelijke vermogen bedraagt 1 miljoen Euro. Er geldt een wettelijke verdeling met de volgende renteclausule:

'De enkelvoudige rente op de overbedelingsvorderingen bedraagt een zodanig percentage dat gelet op de leeftijd van mijn echtgenoot ten tijde van mijn overlijden de waarde van de vorderingen van de kinderen gelijk is aan het nominale bedrag en er geen sprake is van een 'fictief vruchtgebruik, als bedoeld in HR 11 juli 1989 BNB 1989/260, tenzij zij anders overeenkomen'

Slaat men aan het rekenen na het overlijden van de man, dan leidt deze renteclausule tot het volgende resultaat (tarieven 2004):

Saldo gemeenschappelijk vermogen	1000000
Waarvan tot de nalatenschap behoort de helft	500000
Erfdeel vrouw 1/3	166667
Verkrijging langstlevende	166667
Vrijstelling langstlevende	496324
Vermogen belast met successierecht	0
Marginaal tarief in %	0
Verschuldigd successierecht langstlevende	0
Verkrijging per kind	166667
Successierecht per meerderjarig kind	20120
Marginaal tarief in %	15
Verschuldigd successierecht kinderen	40240
Vordering meerderjarig kind op langstlevende	146547
Totaal successierecht na eerste overlijden	40240

Als het gaat om het vullen van bakjes dan ziet men hier dat bij moeder het 'vrijstellings-bakje' niet is gevuld. Hetzelfde geldt voor het '5%-bakje', enzovoorts. Dit, terwijl de kinderen aan de top van hun verkrijging 15% betalen.

Nu de man is overleden kan niets meer aan zijn testament gedaan worden.

Indien de langstlevende krachtens deze wettelijke verdeling alle goederen verkrijgt onder de verplichting de schulden van de nalatenschap voor haar rekening te nemen, betaalt zij - gezien haar vrijstelling - inderdaad geen successiebelasting *uit eigen hoofde*. Wel zal zij, als schuld van de nalatenschap (art. 4:7 BW), de door de kinderen over de vordering verschuldigde successiebelasting voor haar *rekening* moeten nemen (4:13 BW). Dit verkleint weliswaar de vordering van de kinderen, maar per saldo voelt de langstlevende het in de portemonnee, ondanks een grote vrijstelling. Moeder moet 40.240 Euro ophoesten; een fors bedrag. Zeker indien geen liquiditeiten voorhanden zijn.

Kunnen we nog iets? Als de rente in het testament lager zou zijn geweest dan zouden de vorderingen van de kinderen niet op nominale basis hoeven te worden aangegeven. Moeder kreeg dan een bijtelling/fictief vruchtgebruik die bij haar onder de vrijstelling past. Kan de rente nog verlaagd worden?

Overigens bedraagt in casu de enkelvoudige rente op grond van de 'BNB 1989/260-renteclausule' bijna 14 %.

Voor de goede orde: De 'BNB 1989/260- renteclausule' levert een enkelvoudige rente op. Deze enkelvoudige rente komt per saldo neer op een samengestelde interest van 6%. Wel dient men te beseffen dat de *opbouw* van de rente bij het tweede overlijden bij beide varianten anders verloopt. Om een indicatie te geven: in het eerste jaar wordt over een vordering van 100.000 Euro bij de 'BNB 1989/260-rente' 14.000 Euro rente bijgeschreven, terwijl dat bij 6% samengesteld slechts 6.000 Euro bedraagt. De opbouw van de rentecomponent, en daarmee de uitholling van de nalatenschap van de langstlevende, gaat derhalve de eerste jaren met de enkelvoudige variant sneller.

5. De 'ventielbepaling' voorkomt schenkingsperikelen

Indien de wettelijke verdeling werkt, verkrijgen de kinderen als erfgenaam van rechtswege een geldvordering ten laste van de echtgenoot, overeenkomend met de waarde van hun erfdeel. Deze vordering wordt, tenzij de erflater, dan wel de echtgenoot en het kind tezamen, anders hebben bepaald, vermeerderd met een percentage dat overeenkomt met dat van de wettelijke rente, voor zover dit percentage hoger is dan zes, berekend per jaar vanaf de dag waarop de nalatenschap is opengevallen, bij welke berekening telkens uitsluitend de hoofdsom in aanmerking wordt genomen. Zie artikel 4:13 lid 4 BW.

De wettelijke rente is thans 4%, zodat er over 2004 geen rente wordt bijgeschreven over de vorderingen. Dit dient men bij het maken van berekeningen naar aanleiding van het tweede overlijden niet uit het oog te verliezen.

Op grond van de wet hebben erfgenamen de bevoegdheid na het overlijden de rente te wijzigen. Dit kunnen zij ook met de rente die door de erflater in zijn testament is opgenomen. Dit laatste is uitdrukkelijk meegedeeld in parlementaire stukken:

"Ook als de erflater bij uiterste wilsbeschikking van de wettelijke maatstaf is afgeweken, kunnen de echtgenoot en het kind de maatstaf (nogmaals) aanpassen." (Vijfde NvW, Kamerstukken II 1996/1997, 17 141, nr 21, p. 15).

Het wijzigen van de rente, zonder dat men daartoe verplicht is, zou een schenking kunnen opleveren. Óf een schenking van de langstlevende aan de kinderen, indien de rente verhoogd wordt, óf een schenking van de kinderen aan de langstlevende indien de rente verlaagd wordt.

De Successiewet geeft echter een mooie voorziening in artikel 1, lid 2 SW 1956:

"Onder verkrijging krachtens erfrecht wordt voor de toepassing van deze wet mede verstaan ... de verkrijging ingevolge een overeenkomst met betrekking tot rentevergoeding als bedoeld in artikel 13, vierde lid, van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek indien een dergelijke rentevergoeding binnen de met inachtneming van artikel 45 vastgestelde aangiftetermijn wordt overeengekomen."

Indien de rente gewijzigd wordt binnen de aangiftetermijn (na eventueel verleend uitstel), wordt de overeengekomen rente successierechtelijk gevolgd bij de waardering van de verkrijgingen bij het eerste overlijden.

De erfgenamen hebben het derhalve zelf in hun macht om – zonder fiscale schenkingsperikelen – door middel van het verhogen of verlagen van de rente de successierechtelijke verkrijging van de langstlevende op te blazen of leeg te laten lopen.

6. Vervolg voorbeeld I, de ventieltechniek

Wij komen terug op het onderhavige voorbeeld. Moeder en de kinderen besluiten gebruik te maken van de ventieltechniek. Stel zij komen overeen de rente te verlagen van 14 % enkelvoudig (BNB 89/260- rente) tot 7% enkelvoudig. In dat geval loopt de verkrijging van de

kinderen leeg en die van moeder wordt opgepompt. Een en ander zou leiden tot het volgende resultaat:

Saldo gemeenschappelijk vermogen	1000000
Waarvan tot de nalatenschap behoort de helft	500000
Erfdeel vrouw 1/3	166667
Waarde fictieve vruchtgebruik erfdeel per kind	35883
Waarde fictieve vruchtgebruik totaal	71766
Verkrijging langstlevende	238433
Vrijstelling langstlevende	496324
Vermogen belast met successierecht	0
Marginaal tarief in %	0
Verschuldigd successierecht langstlevende	0
Verkrijging per kind (erfdeel minus fictieve vruchtgebruik)	130783
Successierecht per meerderjarig kind	14738
Marginaal tarief in %	15
Verschuldigd successierecht kinderen	29476
Vordering meerderjarig kind op langstlevende	151929
Totaal successierecht na eerste overlijden	29476

Door gebruik te maken van de ventieltechniek en de rente te verlagen tot 7% enkelvoudig, is de successiedruk bij het eerste overlijden van 40.240 Euro teruggebracht tot 29.476 Euro. Dit wordt bewerkstelligd door het feit dat door het fictieve vruchtgebruik de vrijstelling van de langstlevende beter benut wordt.

Zouden moeder en de kinderen nog een stap verder gaan door de rente terug te brengen tot 0% dan leidt dat tot het volgende resultaat:

Saldo gemeenschappelijk vermogen	1000000
Waarvan tot de nalatenschap behoort de helft	500000
Erfdeel vrouw 1/3	166667
Waarde fictieve vruchtgebruik erfdeel per kind	110000
Waarde fictieve vruchtgebruik totaal	220000
Verkrijging langstlevende (fictieve vruchtgebruik plus erfdeel)	386667
Vrijstelling langstlevende	496324
Vermogen belast met successierecht	0
Marginaal tarief in %	0
Verschuldigd successierecht langstlevende	0
Verkrijging per kind (erfdeel minus fictieve vruchtgebruik)	56667
Successierecht per meerderjarig kind	4465
Marginaal tarief in %	12
Verschuldigd successierecht kinderen	8930
Vordering meerderjarig kind op langstlevende	162202
Totaal successierecht na eerste overlijden	8930

Het fictieve vruchtgebruik wordt door de renteloosheid groter (en tevens maximaal). De vrijstelling wordt nog optimaler benut. Dit is onder de gegeven omstandigheden bij het eerste overlijden het best bereikbare resultaat. De belastingdruk wordt door het sluiten van de rente-

overeenkomst teruggebracht tot 8.930 Euro. Dit betekent maar liefst een besparing met de ventieltechniek van 40.240 Euro – 8.930 Euro = 31.310 Euro!
Hiermee zal moeder in haar sas zijn. Zeker indien het vermogen voornamelijk bestaat uit een woning en contanten niet voorradig zijn.

De '0%' betekent dat bij het tweede overlijden geen uitholling plaats zal vinden van de nalatenschap van de langstlevende. Om én het gewenste resultaat te hebben bij het eerste overlijden en toch nog een beetje te snoepen bij het tweede overlijden, zouden moeder en de kinderen kunnen overeenkomen:

“dat op de vorderingen van de kinderen een rente geldt die overeenkomt met de rente zoals opgenomen in art. 13 lid 4 BW”.

Dit heeft tot gevolg dat de vorderingen van de kinderen toch renteloos worden meegenomen bij het eerste overlijden en moeder de maximale fictieve-vruchtgebruikbijtelling krijgt, en daarenboven de vordering toch (bescheiden) oprent indien de wettelijke rente boven de 6% komt.¹

Dit vindt men in art. 21 lid 10 SW 1956:

“Een geldvordering als bedoeld in artikel 13, derde lid, van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek alsmede, indien de nalatenschap is verdeeld overeenkomstig artikel 13 van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek, een geldvordering als bedoeld in artikel 80, eerste lid, van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek, wordt in aanmerking genomen als een renteloze vordering, indien daarop het rentepercentage, berekend overeenkomstig het bepaalde in artikel 13, vierde lid, onderscheidenlijk artikel 84 van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek, van toepassing is. De eerste volzin is van overeenkomstige toepassing op de schulden die corresponderen met de aldaar bedoelde geldvorderingen.”

7. Vervolg voorbeeld II, het tweede overlijden

De 'ventieltechniek' werd hierboven gehanteerd met als doel de heffing bij het *eerste* overlijden te beperken. De ventieltechniek werd op een 'ik-vaderachtige wijze' ingezet. Bij kleinere vermogens focust men zich regelmatig op besparingen bij het eerste overlijden. Dan zijn in de regel niet veel contanten voorhanden, en moet de langstlevende ongestoord voort kunnen leven. Ook zo veel mogelijk ongestoord door de fiscus. De ventielbepaling helpt een handje.

Met het terugbrengen van de rente tot (vrijwel) nihil heeft de wettelijke verdeling geen (nauwelijks) effect bij het *tweede* overlijden. Dit ziet men terug in de volgende rekenvoorbeelden, waarbij het overlijdenstijdstip van de vrouw 10 jaar na de dag van het overlijden van de man is gelegen.

Voor het gemak wordt geabstraheerd van vermogensgroei en intering.

Achtereenvolgens laten wij het effect zien op het tweede overlijden van de BNB 89/260- rente, een rente van 7% enkelvoudig en de 0% rente.

BNB 89/260- rente (14 % enkelvoudig)

Stel moeder en de kinderen hadden zich geconformeerd aan de rente die in het testament werd aangetroffen en geen rente-overeenkomst gesloten.

---

¹Zie hierover Burgerhart, B.Schols, F.Schols, Een vordering met of zonder? Toch maar met, FTV 2003/5. Anders Gubbels, De toepassing van de renteloosheidsfictie bij het eerste én het tweede overlijden, FTV 2003/5.

Vermogen langstlevende na betaling successierecht	959760
Enkelvoudige rente is (afgerond) gelijk aan	14
Vordering meerderjarig kind	349660
Vordering meerderjarig kind	349660
Belaste verkrijging (vermogen minus vorderingen)	260440
Verkrijging per kind 1/2	130220
Successierecht per meerderjarig kind	14653
Marginaal tarief in %	15
Verschuldigd successierecht kinderen	29306

Totaal successierecht	69546
Successierecht als percentage van het vermogen (afgerond)	7

Door de oprenting wordt de nalatenschap van de langstlevende flink uitgehold. Over het eerste en tweede overlijden is slechts 69.546 Euro aan successierecht verschuldigd, hetgeen betekent dat er (slechts) een gemiddelde successiedruk bestaat van 7%. Wij brengen in herinnering dat bij het eerste overlijden dit de duurste variant was.

7% rente enkelvoudig

Zouden moeder en de kinderen een enkelvoudige rente van 7% zijn overeengekomen, dan leidde dat tot het volgende resultaat:

Vermogen langstlevende na betaling successierecht	970524
Enkelvoudige rente is (afgerond) gelijk aan	7
Vordering meerderjarig kind	258279
Vordering meerderjarig kind	258279
Belaste verkrijging (vermogen minus vorderingen)	453966
Verkrijging per kind 1/2	226983
Successierecht per meerderjarig kind	31461
Marginaal tarief in %	19
Verschuldigd successierecht kinderen	62922

Totaal successierecht	92398
Successierecht als percentage van het vermogen (afgerond)	9

In het totaalplaatje is deze variant 22.852 Euro duurder (92.398 Euro – 69.546 Euro) dan de BNB 1989/260 -variant. Bij het eerste overlijden was deze variant ongeveer 10.000 Euro goedkoper.

Uit het rekenvoorbeeld kan men overigens opmaken dat het de nominale vorderingen zijn die oprenten en niet slechts de vorderingen na aftrek van het fictieve vruchtgebruik. Het waardedrukkend effect van het fictieve vruchtgebruik van de vorderingen is slechts een waarderingsaangelegenheid bij het eerste overlijden.

0 % rente enkelvoudig

Gaan moeder en kinderen voor de maximale besparing bij het eerste overlijden en komen zij een rente overeen van 0% dan heeft dat bij het tweede overlijden het volgende effect.

Vermogen langstlevende na betaling successierecht	991070
---	--------

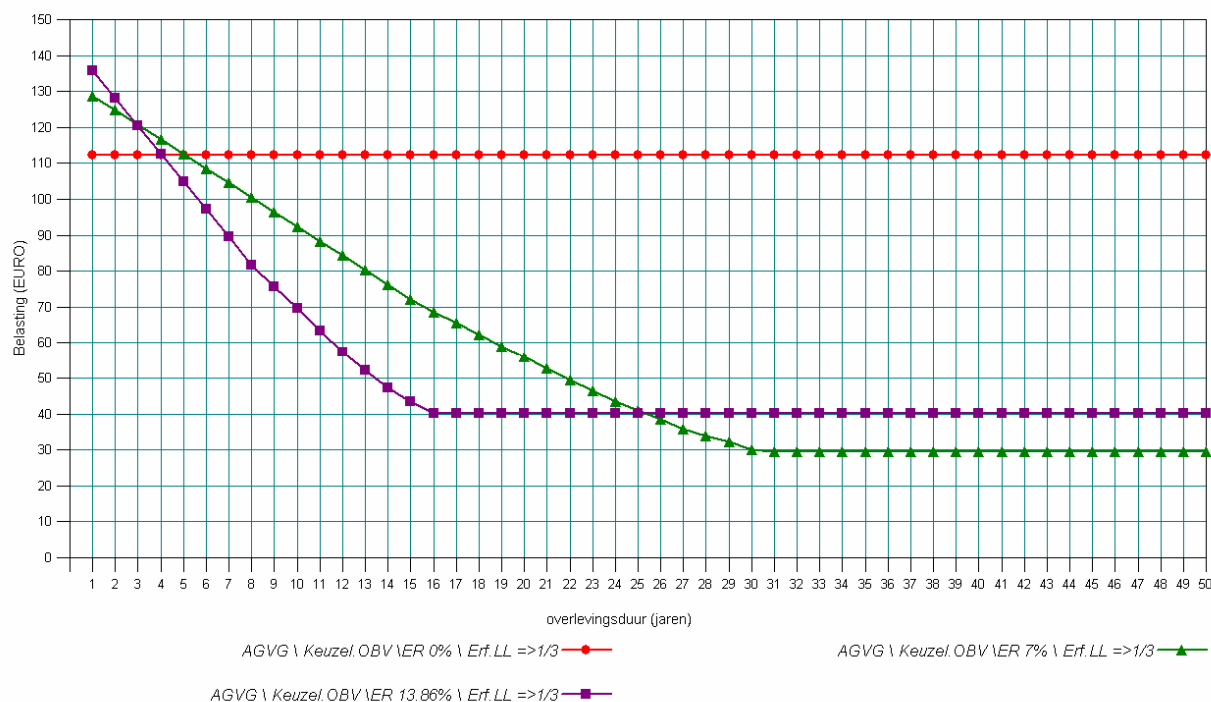

Enkelvoudige rente is (afgerond) gelijk aan	0
Vordering meerderjarig kind	162202
Vordering meerderjarig kind	162202
Belaste verkrijging (vermogen minus vorderingen)	666666
Verkrijging per kind 1/2	333333
Successierecht per meerderjarig kind	51667
Marginaal tarief in %	19
Verschuldigd successierecht kinderen	103334
Totaal successierecht	112264
Successierecht als percentage van het vermogen (afgerond)	11

Over twee overlijdens bezien is deze variant 42.718 Euro duurder (112.264 Euro – 69.546 Euro) dan de BNB 1989/260 -variant. Bij het eerste overlijden was deze variant ongeveer 31.000 Euro goedkoper.

De effecten van de rente komen tot uitdrukking in de volgende grafiek. Voor de goede orde wordt opgemerkt dat de grafiek slechts focust op de heffing berekend over twee overlijdens. De x-as geeft het aantal overlevingsjaren weer, terwijl op de y-as het verschuldigde successierecht wordt aangegeven bij het tweede overlijden. Naar mate de lijnen dalen, is er minder successierecht verschuldigd.

Omslagpuntberekening (tarieven 2004)

De lijn van de variant met 0% rente vertrekt als laagste (lijn - ● - ● -). Dit was ook bij het eerste overlijden de goedkoopste variant. Gelet op het feit dat er geen rente² op de vorderingen wordt

²Hier wordt uitgegaan van het gegeven dat de wettelijke rente niet hoger is dan 6%.

bijgeschreven, daalt het verschuldigde successierecht over twee overlijdens niet naar mate de tijd tussen het eerste en tweede overlijden verstrikt.

De variant met de BNB 89/260- rente vertrekt als hoogste. Dit was ook bij het overlijden van de eerststervende de duurste variant (lijn - ■ - ■ -). Gelet op de uitholling met bijna 14 % jaarlijks daalt de lijn snel. Bekeken na 10 jaar is dit de goedkoopste variant.

Analyseert men de lijnen dan ziet men dat indien de langstlevende de eerststervende ongeveer vier jaar overleeft, het nadeel van de BNB 89/260- variant (lijn - ■ - ■ -) bij het eerste overlijden wordt ingelopen.

Na ongeveer 25 jaar overleven snijdt de 7%- variant (lijn - ▲ - ▲ -) de BNB 89/260- variant. De 7%- variant wordt dan over twee overlijdens goedkoper. Dit is te verklaren door het feit dat in beide gevallen de nalatenschap van de langstlevende na verloop van tijd volledig is uitgehold. Het vertrekpunt van de 7% variant was gunstiger, hetgeen uiteindelijk een beter totaalbeeld geeft.

Het spelen met de rente heeft derhalve invloed op de heffing bij het tweede overlijden. Een besparing bij het eerste overlijden gaat in het onderhavige voorbeeld ten koste van de heffing bij het tweede overlijden. De oprenting is beperkt.

Overigens is er slechts enige oprenting van betekenis aan de orde indien sprake is van enig 'overleven'. Komt de langstlevende in het onderhavige voorbeeld te overlijden binnen 4 jaren dan maakt men het nadeel dat is geleden bij het eerste overlijden niet goed met de oprenting bij het tweede overlijden.

Men zou de kool en de geit kunnen sparen en bijvoorbeeld kiezen voor 3% enkelvoudig. Men kiest dan een beetje voor een besparing bij het eerste en een beetje voor een besparing bij het tweede overlijden.

Men kan ook de heffing bij het tweede overlijden beïnvloeden door een 'schenkingsprogramma' te starten. Het verrichten van schenkingen (al dan niet op papier) is de 'estate-planningstool' bij uitstek.

Vaak, zeker bij de kleinere vermogens, geldt het adagium "hebben is hebben, en krijgen is de kunst". Men wil het voordeel pakken bij het eerste overlijden, en daarna ziet men het wel weer.

Voor de goede orde waarschuwen we nog maar eens voor de civielrechtelijke gevaren van een hoge rente. Het is immers niet alles goud wat blinkt. De uitholling van de nalatenschap van de langstlevende op papier kan vervelende consequenties hebben in specifieke gevallen. Denk bijvoorbeeld aan het feit dat een langstlevende geen 'ruimte' meer heeft om een nieuwe partner of eigen kinderen, niet zijnde kinderen van de eerststervende, te bedenken.

8. Voorbeeld II

Thans een aangepast voorbeeld met een groter vermogen en een andere renteclausule. Man 58 jaar, vrouw 57 jaar met 2 kinderen ouder dan 23 jaar gehuwd in gemeenschap van goederen. Het gemeenschappelijke vermogen bedraagt drie miljoen Euro. Er geldt een wettelijke verdeling met de volgende renteclausule:

'De enkelvoudige rente op de overbedelingsvorderingen is nihil, tenzij mijn echtgenote en kinderen anders overeenkomen'

Successierechtelijk pakt dit plaatje bij het eerste overlijden uit als volgt:

Saldo gemeenschappelijk vermogen

3000000

Waarvan tot de nalatenschap behoort de helft	1500000
Erfdeel vrouw 1/3	500000
Waarde fictieve vruchtgebruik erfdeel per kind	330000
Waarde fictieve vruchtgebruik totaal	660000
Verkrijging langstlevende (fictieve vruchtgebruik plus erfdeel)	1160000
Vrijstelling langstlevende	496324
Vermogen belast met successierecht	663676
Marginaal tarief in %	23
Verschuldigd successierecht langstlevende	127408
Verkrijging per kind (erfdeel minus fictieve vruchtgebruik)	170000
Successierecht per meerderjarig kind	20634
Marginaal tarief in %	19
Verschuldigd successierecht kinderen	41268
Vordering meerderjarig kind op langstlevende	479366
Totaal successierecht na eerste overlijden	168676

De rente van 0% leidt tot een maximaal fictief vruchtgebruik bij de langstlevende. In het vorige voorbeeld was de 0%- variant bij het eerste overlijden het goedkoopst. Is dat bij dit voorbeeld ook het geval of kan het ook hier bij het eerste overlijden nog goedkoper?

Het vrijstellingsbakje van moeder is gevuld, maar wat we zien is dat de kinderen in de 19% schijf zitten en moeder in de 23% schijf. Er is niet goed gevuld, althans voorzover men het bekijkt vanuit het perspectief van het eerste overlijden. Door met de rente te spelen, kan er een herschikking van verkrijgingen plaatsvinden.

Door moeder wat minder te laten verkrijgen, komt er een beter evenwicht. Door de rente op te hogen wordt de verkrijging van de kinderen hoger.

Moeder en kinderen gaan experimenteren en testen de effecten bij het eerste overlijden van respectievelijk 4%, 5% en 6% enkelvoudig.

4% rente enkelvoudig

Een rente van 4% enkelvoudig leidt tot het volgende resultaat.

Saldo gemeenschappelijk vermogen	3000000
Waarvan tot de nalatenschap behoort de helft	1500000
Erfdeel vrouw 1/3	500000
Waarde fictieve vruchtgebruik erfdeel per kind	177811
Waarde fictieve vruchtgebruik totaal	355622
Verkrijging langstlevende	855622
Vrijstelling langstlevende	496324
Vermogen belast met successierecht	359298
Marginaal tarief in %	23
Verschuldigd successierecht langstlevende	57401
Verkrijging per kind (erfdeel minus fictieve vruchtgebruik)	322189
Successierecht per meerderjarig kind	49550
Marginaal tarief in %	19
Verschuldigd successierecht kinderen	99100
Vordering meerderjarig kind op langstlevende	450450
Totaal successierecht na eerste overlijden	156501

De belastingdruk wordt door het sluiten van de rente-overeenkomst, waarbij de rente verhoogd wordt van 0% naar 4%, teruggebracht tot 156.501 Euro. Dit betekent een besparing met de ventieltechniek van 168.676 Euro – 156.501 Euro = 12.175 Euro.

Voor het tweede overlijden heeft het ophogen van de rente vanzelfsprekend ook een positief effect. Hier eten we dus van twee walletjes: het wijzigen (ophogen) van de rente - door middel van de ventieltechniek - heeft een besparing bij het eerste overlijden én een besparing bij het tweede overlijden tot gevolg.

5% rente enkelvoudig

Indien een rente van 5% enkelvoudig wordt overeengekomen dan leidt dit tot een nadere kleine besparing.

Saldo gemeenschappelijk vermogen	3000000
Waarvan tot de nalatenschap behoort de helft	1500000
Erfdeel vrouw 1/3	500000
Waarde fictieve vruchtgebruik erfdeel per kind	151900
Waarde fictieve vruchtgebruik totaal	303800
Verkrijging langstlevende	803800
Vrijstelling langstlevende	496324
Vermogen belast met successierecht	307476
Marginaal tarief in %	19
Verschuldigd successierecht langstlevende	46754
Verkrijging per kind (erfdeel minus fictieve vruchtgebruik)	348100
Successierecht per meerderjarig kind	54825
Marginaal tarief in %	23
Verschuldigd successierecht kinderen	109650
Vordering meerderjarig kind op langstlevende	445175
Totaal successierecht na eerste overlijden	156404

Bij 4% rente was er verschuldigd 156.501 Euro. Bij 5% rente is dit 156.404 Euro.

6% rente enkelvoudig

Een 6% rente maakt het weer ietsjes duurder bij het eerste overlijden. Er is verschuldigd 158.261 Euro. Hier volgt de berekening.

Saldo gemeenschappelijk vermogen	3000000
Waarvan tot de nalatenschap behoort de helft	1500000
Erfdeel vrouw 1/3	500000
Waarde fictieve vruchtgebruik erfdeel per kind	128685
Waarde fictieve vruchtgebruik totaal	257371
Verkrijging langstlevende	757371
Vrijstelling langstlevende	496324
Vermogen belast met successierecht	261047
Marginaal tarief in %	19
Verschuldigd successierecht langstlevende	37933
Verkrijging per kind (erfdeel minus fictieve vruchtgebruik)	371315
Successierecht per meerderjarig kind	60164

Marginaal tarief in %	23
Verschuldigd successierecht kinderen	120328
Vordering meerderjarig kind op langstlevende	439836
Totaal successierecht na eerste overlijden	158261

Door het spelen met de rente kan de ideale rente worden opgezocht. De verschillen tussen 4%, 5% en 6% enkelvoudig zijn bij het eerste overlijden, zoals men kan zien, minimaal. Om de oprenting bij het tweede overlijden, zo gewenst, te vergroten, zal men waarschijnlijk voor 6 % enkelvoudig kiezen.

BNB 89/260- rente (14 % enkelvoudig)

Om gefundeerd te kunnen kiezen willen we nog even het effect laten zien van een BNB 1989/260- rente. Deze rente zou het volgende beeld geven.

Saldo gemeenschappelijk vermogen	3000000
Waarvan tot de nalatenschap behoort de helft	1500000
Erfdeel vrouw 1/3	500000
Verkrijging langstlevende	500000
Vrijstelling langstlevende	496324
Vermogen belast met successierecht	3676
Marginaal tarief in %	5
Verschuldigd successierecht langstlevende	183
Verkrijging per kind (erfdeel)	500000
Successierecht per meerderjarig kind	89762
Marginaal tarief in %	23
Verschuldigd successierecht kinderen	179524
Vordering meerderjarig kind op langstlevende	410238
Totaal successierecht na eerste overlijden	179707

Dit is een dure variant voor het eerste overlijden. Er is ongeveer 20.000 Euro meer verschuldigd dan bij de varianten met 4%, 5% of 6% rente.

Maar bij het tweede overlijden zal deze rente weer kunnen leiden tot een besparing.

We zullen hierna weer de impact bezien van de rente-overeenkomst op het tweede overlijden.

9. Vervolg voorbeeld II, het tweede overlijden

Wat is de invloed van de rente-overeenkomst bij het tweede overlijden. Dit ziet men terug in de volgende rekenvoorbeelden, waarbij het overlijdenstijdstip van de vrouw 10 jaar na de dag van het overlijden van de man is gelegen.

Voor het gemak wordt wederom geabstraheerd van vermogensgroei en intering.

4% rente enkelvoudig

Vermogen langstlevende na betaling successierecht	2843499
Enkelvoudige rente is (afgerond) gelijk aan	4
Vordering meerderjarig kind	630630
Vordering meerderjarig kind	630630
Belaste verkrijging (vermogen minus vorderingen)	1582239
Verkrijging per kind 1/2	791120
Successierecht per meerderjarig kind	156719
Marginaal tarief in %	23
Verschuldigd successierecht kinderen	313438

Totaal successierecht	469939
Successierecht als percentage van het vermogen (afgerond)	16

Door de oprenting wordt de nalatenschap van de langstlevende uitgehold. Over het eerste en tweede overlijden is 469.939 Euro aan successierecht verschuldigd, hetgeen betekent dat er een gemiddelde successiedruk bestaat van 16%.

5 % rente enkelvoudig

Verhoogt men de rente met 1 punt tot 5% dan leidt dat tot het volgende:

Vermogen langstlevende na betaling successierecht	2843596
Enkelvoudige rente is (afgerond) gelijk aan	5
Vordering meerderjarig kind	667763
Vordering meerderjarig kind	667763
Belaste verkrijging (vermogen minus vorderingen)	1508071
Verkrijging per kind 1/2	754035
Successierecht per meerderjarig kind	148190
Marginaal tarief in %	23
Verschuldigd successierecht kinderen	296380
Totaal successierecht	452784
Successierecht als percentage van het vermogen (afgerond)	15

In het totaalplaatje is deze variant 17.155 Euro goedkoper (469.939 Euro - 452.784 Euro) dan de 4%-variant. Bij het eerste overlijden was deze 5%- variant ook goedkoper dan de 4%-variant. Het is dan gemakkelijk kiezen voor de 5%- optie.

6% rente enkelvoudig

Een verdere ophoging tot 6% rente heeft over het totaalbeeld een positief effect.

Vermogen langstlevende na betaling successierecht	2841739
Enkelvoudige rente is (afgerond) gelijk aan	6
Vordering meerderjarig kind	703738
Vordering meerderjarig kind	703738
Belaste verkrijging (vermogen minus vorderingen)	1434264
Verkrijging per kind 1/2	717132
Successierecht per meerderjarig kind	139702
Marginaal tarief in %	23
Verschuldigd successierecht kinderen	279404
Totaal successierecht	437665
Successierecht als percentage van het vermogen (afgerond)	15

In het totaalplaatje is deze variant 32.274 Euro goedkoper (469.939 Euro - 437.665 Euro) dan de 4%-variant. Bij het eerste overlijden was deze 6%- variant iets duurder dan de 4%- en de 5%- variant. Het verschil was dermate klein (ongeveer 2.000 Euro) dat men wellicht toch opteert voor de 6%, omdat dit een bonus kan opleveren bij het tweede overlijden.

BNB 89/260- rente (14% enkelvoudig)

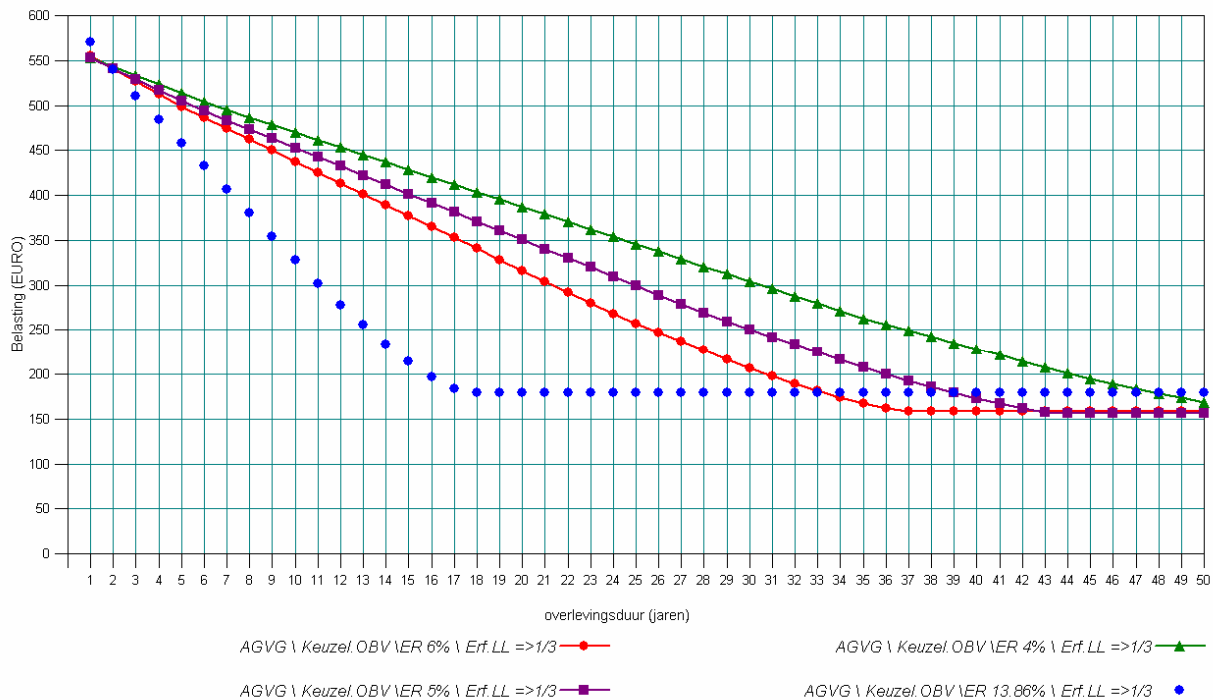
De BNB 89/260- variant bleek duur bij het eerste overlijden. Er was ongeveer 20.000 Euro meer verschuldigd dan bij de varianten met 4%, 5% of 6% rente. Betaalt dit zich terug bij het tweede overlijden?

Vermogen langstlevende	2820293
Enkelvoudige rente is (afgerond) gelijk aan	14
Vordering meerderjarig kind	978828
Vordering meerderjarig kind	978828
Belaste verkrijging (vermogen minus vorderingen)	862637
Verkrijging per kind 1/2	431319
Successierecht per meerderjarig kind	73965
Marginaal tarief in %	23
Verschuldigd successierecht kinderen	147930
Totaal successierecht	327637
Successierecht als percentage van het vermogen (afgerond)	11

Ten opzichte van de 6%-variant waarbij totaal 437.665 Euro verschuldigd was, is hier slechts 327.637 Euro verschuldigd. Een verschil van maar liefst 110.028 Euro!

In de grafiek komen de effecten van de rente bij het tweede overlijden tot uiting. De lijn met de losse bolletjes (lijn ●●) geeft de BNB 89/269- variant aan. De lijn -▲-▲- staat voor de 4%-variant. De 5%- variant wordt aangegeven door de lijn -■-■-) en de 6%- variant door de lijn met de aaneengesloten bolletjes (-●-●-).

Omslagpuntberekening (tarieven 2004)

Het is aan moeder en de kinderen om een keuze te maken. Kiezen zij voor de BNB 89/260-rente dan kan dat een voordeel opleveren bij het tweede overlijden. Ze lopen wel het risico dat zij 20.000 Euro laten lopen indien moeder kort na het overlijden van vader overlijdt. Gelet op de omvang van het vermogen, de leeftijd van moeder, kunnen wij ons voorstellen dat men in een dergelijk geval toch kiest voor de hoge rente. Het is maar een kleine gok; al naar een klein aantal jaren zie je immers de lijn van de BNB 89/260-rente al onder de andere lijnen zakken.

10. De ventieltechniek ook toepasbaar buiten de wettelijke verdeling

Art. 1 lid 4 SW luidt als volgt:

“Indien ten gevolge van uiterste wilsbeschikkingen die inhoudelijk overeenkomen met het bepaalde in afdeling 1 van titel 3 van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek geldvorderingen opkomen, worden die voor de toepassing van deze wet op dezelfde wijze behandeld als de geldvorderingen ..., bedoeld in artikel 13, derde lid, Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek... ”

De ventieltechniek is derhalve ook mogelijk voor *uiterste wilsbeschikkingen* die inhoudelijk overeenkomen met de wettelijke verdeling.

Welke uiterste wilsbeschikkingen voldoen aan “inhoudelijk overeenkomen met de wettelijke verdeling”. De gebruikte terminologie herkent men van de conceptversie van artikel 5.4 Wet IB 2001, waar defiscalisering aan de orde is. Blijkens de toelichting op artikel 5.4 Wet IB 2001 blijven de voorbeelden genoemd bij de voorloper van artikel 5.4 Wet IB 2001 van belang.³ Ouderlijke boedelverdelingen waarbij alle goederen toegedeeld worden aan de langstlevende, onder de verplichting voor de langstlevende de schulden van de nalatenschap voor zijn rekening te nemen, kwalificeren in ieder geval. Mooier was het geweest indien de wetgever ook hier aangesloten had bij de nieuwe (en duidelijke) criteria zoals geformuleerd in artikel 5.4 Wet IB 2001:

- alle goederen;
- alle schulden; en
- krachtens verdeling van een nalatenschap.

Wij willen deze criteria ook voor artikel 1, lid 4 SW als leidraad hanteren, zij het dat de verdeling op grond van een uiterste wilsbeschikking gemaakt moet worden. Een ouderlijke boedelverdeling die openvalt, is als gevolg van de ‘ventielbepaling’ opeens zeer flexibel. Het is dan wel zeer gewenst dat de renteregeling een inbreuk door de erfgenamen mogelijk maakt. Dit bijvoorbeeld doordat is bepaald dat een rente geldt, *tenzij* door de erfgenamen anders wordt overeengekomen. Ook andere ‘verdelingen’, zoals bijvoorbeeld de quasi-wettelijke verdeling, kunnen ons inziens, gelet op de criteria, kwalificeren voor het gebruik van de ventielbepaling.

Voor nieuwe testamenten die men maakt en die inhoudelijk overeenkomen met de wettelijke verdeling is het gewenst indien men uitdrukkelijk bepaalt:

“..., *tenzij mijn erfgenamen anders overeenkomen, zoals ook geldt in artikel 4:13 lid 4 BW*”

Wil men de langstlevende in een zo sterk mogelijke positie manoeuvreren dan is het gewenst een lage rente als uitgangspunt te nemen. Dit is in de regel het gunstigst voor de langstlevende. Wil de langstlevende de rente verhogen dan zullen de kinderen hiertoe wel bereid zijn, het is

---

³V-N BP21/18.4, p. 4088 e.v.

immers in hun voordeel. Blijft de langstlevende stilzitten, dan geldt de lage rente. Veel moeilijker is het voor de langstlevende de kinderen te bewegen om een hoge rente te verlagen. Dit geldt des te meer nu niet duidelijk is of bepaald kan worden dat de langstlevende *zelf* de rente vaststelt. Hier betreedt men het schimmige terrein van de ongeoorloofde delegatie. Zou men al kunnen bepalen dat de langstlevende zelf de rente kan vaststellen, dan is het vervolgens de vraag of een en ander nog kwalificeert voor de toepassing van de ventieltechniek.

11. Slot

Met het bovenstaande hebben wij gepoogd aan de hand van enkele rekenvoorbeelden de 'ventieltechniek' toe te lichten en de impact van de rente-overeenkomst te laten zien op het eerste en het tweede overlijden.

Al naar gelang de omstandigheden van het geval is het gewenst de rente op te hogen dan wel te verlagen. Met de ventieltechniek is dit allemaal mogelijk zonder schenkingsperikelen. De lezer ziet dat de invloed van het nieuwe erfrecht zich niet alleen uitstrekt over het civiele recht maar ook over het fiscale recht.

Welke keuze men maakt is natuurlijk aan de cliënt. Onze indruk is dat door enkele eenvoudige rekenvoorbeelden te maken en deze neer te leggen in een grafiek of diagram de cliënt ook de impact van zijn keuze kan overzien. Of de keuze die gemaakt wordt uiteindelijk de beste is, hangt echter ook af van externe omstandigheden als bijvoorbeeld het moment dat de langstlevende komt te overlijden. Dit kan de estate planner gelukkig nog niet sturen.

Bij de wat kleinere vermogens zal men eerder geneigd zijn om bij het eerste overlijden een besparing te realiseren. De langstlevende moet zoveel mogelijk ongestoord voortleven, ook fiscaal. Bij het tweede overlijden 'gelooft men het wel', dan wel men neemt andere maatregelen (schenkingen). Voorbeeld I zag op deze situatie.

Bij de grotere vermogens, zoals in voorbeeld II, zal men wellicht wat eerder bereid zijn om bij het eerste overlijden een 'voordeeltje te laten lopen', met als doel bij het tweede overlijden sterk terug te komen door de nalatenschap van de langstlevende uit te laten hollen.

Bij de hele grote vermogens, waarbij alle verkrijgers in de 27% schijf zitten, heeft het schuiven met de rente bij het eerste overlijden geen impact. Geabstraheerd van de civielrechtelijke gevolgen van een hoge rente, zal men in dergelijke gevallen er dan successierechtelijk wijs aan doen voor een hoge rente te kiezen. De lezer van dit blad weet inmiddels waarom.

W. Burgerhart
J.D.H. van Ewijk
B.M.E.M. Schols
F.W.J.M Schols